50 jaar geleden over

Amador Nita, (Curaçao, 18 augustus 1921 - Willemstad, 17 juni 1970).
FOTO HISTORISCH ARCHIEF

Novela kòrtiku; verhalen van liefde en leed

Amador Nita (1921-1970) is algemeen bekend als vakbondsman en politicus, maar hij was daarnaast óók uitgever en stimulator die anderen tot schrijven bewoog en hij schreef bovendien 'korte verhalen over heftige liefdes, prostitutie, overspel en gewelddadige wraak-moorden', zoals Edward de Jongh ze karakteriseerde. In dit werk sloot hij bij de toenmaals heersende traditie aan, al had het een heel eigen retorische stijl.

DOOR WIM RUTGERS

Amador Nita (rechts) is een van de hoofdrolspelers bij de o mei 1969.
FOTO NAT

De nalatenschap van Amador Nita bestaat naast een aantal sociaal-politieke pamfletten, overpeinzingen en elegieën uit meer dan dertig 'novela kòrtiku', korte getypte verhalen van enkele tientallen pagina's die afzonderlijk gedrukt en wekelijks verspreid werden met behulp van meestal jonge medewerkers, die de boekjes verkochten tegen een prijs van twee of drie kwartjes of een gulden.

Die geringe omvang van de boekjes had niet te maken met een gebrek aan fantasie van de auteur; de aard van de novela's zou ellenlange verhalen hebben kunnen opleveren. Het was het gevolg van het wekelijkse verschijnen waardoor de productietijd maar heel kort was. Ten gevolge daarvan en als een vorm van klantenbinding werden nogal wat boeken in afleveringen gebracht.

Deze novela's werden in eigen beheer uitgegeven en waren een vorm van huisvlijt waarbij Nita auteur was, verantwoordelijkheid droeg voor de eenvoudige lay-out en voor eventuele illustraties op het omslag én de distributie via een colportagesysteem. Soms werd een verhaal eenvoudig gedrukt, maar meestal was het slecht getypt en gestencild en primitief verzorgd. Ze waren enorm populair en werden wijd verspreid en gelezen of voorgelezen in stad en district.

Over de sociaalpolitieke pamfletten is in de loop der jaren geschreven maar aan inventarisatie en analyse van deze 'novela kòrtiku' ontbreekt het tot nu toe, met uitzondering van het eerste verhaal, het in 1943 gepubliceerde Marianita dat inmiddels een zekere canonieke status heeft verworven.

Het zijn deze boekjes die Frank Martinus deden opmerken dat de Papiamentstalige novelle zich hoofdzakelijk bewoog 'op de vlakken van liefde, romantiek en noodlot', dat ze 'gevoelig op het sentimentele af' was, een 'zeer godsdienstige sfeer' ademde en vol zat van 'typisch Antilliaanse anekdotes, gewoonten en gebruiken, niet het minst het glimlachend bijgeloof'. De novela's waren er uitsluitend voor publiek en seculier vermaak, waarop de traditionele moraliserende missieliteratuur geen invloed meer had. Het eigen distributie-colportage-systeem van de novela ging geheel aan de officiële boekhandel en bibliotheek voorbij. In feite was de novela een wegwerpproduct, niet iets om in de boekenkast te pronk te zetten. Oproepen in voorafgaande inleidingen duiden erop dat de boekjes vaak werden doorgeleend. Het aantal lezers zal daardoor ongetwijfeld veel groter dan de oplage geweest zijn. Ook is het bekend dat er vaak werd voorgelezen aan hen die de leeskunst minder goed machtig waren. Dat maakt de 'lezers'-kring dus nog groter.

Oh, querido lector!

De hoofdpersonen in de 'novela kòrtiku' zijn steevast mooie jonge vrouwen die de bewondering van alle mannen wegdragen om hun schoonheid van lichaam en deugd. Maar dan komen de complicaties in de man-vrouw-relaties, waarbij het goed of slecht kan aflopen en waarbij de vrouw er over het algemeen niet al te best vanaf komt. Sommige verhalen zijn zelfs ronduit vrouwonvriendelijk. Dit centrale liefdesthema dat de meerderheid van de bewaarde novela's domineert, wordt in diverse stadia beschreven van kennismaking, ontluikende liefde en de daaruit ontstane relatie, die evenwel ontaardt in jaloezie, bedrog, overspel en uiteindelijk uitloopt op wraak en moord. De wijze moederfiguur speelt daarbij vaak een sturende rol op de achtergrond.

Nagenoeg alle verhalen beginnen met een proloog waarin leesaanwijzingen voor de lezer en het leesproces zijn opgenomen. De daarop volgende verwikkelingen voeren naar een langzaam opgevoerde climax die vergezeld gaat met retorische vragen en uitroeptekens als dominante stijlfiguren met een aanroep van de lezer, die rechtstreeks wordt toegesproken: 'Oh querido lector'. De verhalen van liefde en leed kenmerken zich erdoor dat er naast het verhaal dat in zijn beknoptheid en met korte hoofdstukjes spanning oproepen aan het einde ervan ook morele dilemma's aan de orde gesteld worden. Maar daarbij laat de verteller niet de lezer de keuze maar vult hij goed en fout ondubbelzinnig zelf in. Maar zo'n moreel dilemma, vaak voorzien van religieuze connotaties, is desalniettemin ver verwijderd van de moralistische missieverhalen zoals een schrijversgeneratie die eerder aan de lezer opdrong.

Als illustratie van de inhoud en vorm van deze novela's kies ik twee sprekende voorbeelden, de verhalen 'Marianita' en 'Su promer amor'. Ze vormen in mijn ogen de twee meest aansprekende werken van wat er van Nita's novela's bewaard is gebleven in onze bibliotheken.

Marianita

Het 'Arubaanse' verhaal Marianita (1943) is niet alleen het eerste maar ook wel het meest bekend gebleven fictieve werk van Amador Nita, een debuut dat inmiddels een canonieke status heeft bereikt. De opening van Marianita (1943) klinkt als een paukenslag met zijn retorische stijl: „Ata e breit ta bini! Ata e breit ta bini! Den sombranan di gloria e mama y e tata ta drama lagrimanan di alegria, ora e breit ta drenta cas recibiendo nan bendicion. Talmu di breit ta manda un brillo di splendor manera un luna qu ta clá."

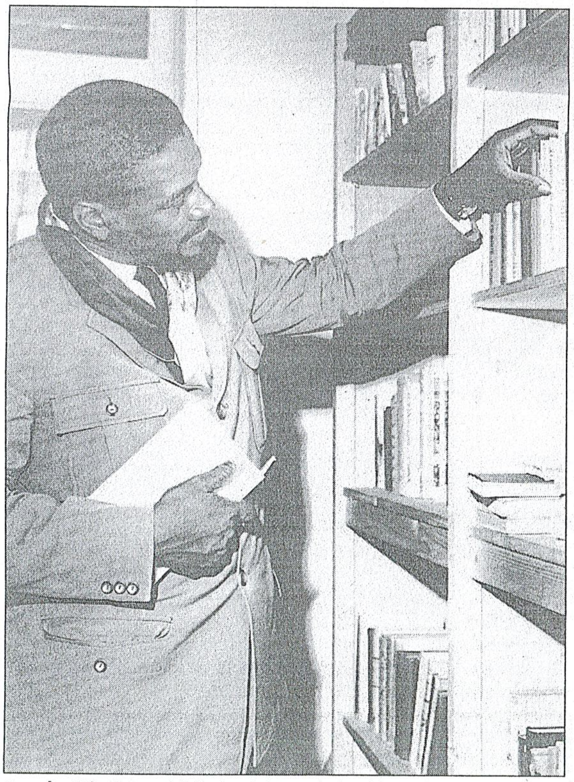

Amador Nita in een bibliotheek in Nederland in mei 1970.

Novela kòrtiko

- 1943 Marianita en Jacobo y Maria (2 delen)
- 1953 Olga en Su promer amor (4 delen)
- 1953 Lagrimanan di Virgilio en Amor di palu blancu (3 delen)
- 1954 Den mondi di Santa Martha en Chein cu Maria (2 delen)
- 1963 Drama na Seru'i Fortuna en Un drama na Seru di Pietermaai
- 1964 Candela na Kintja

leed Amador P. Nita

pstand van 30
IONAAL ARCHIEF

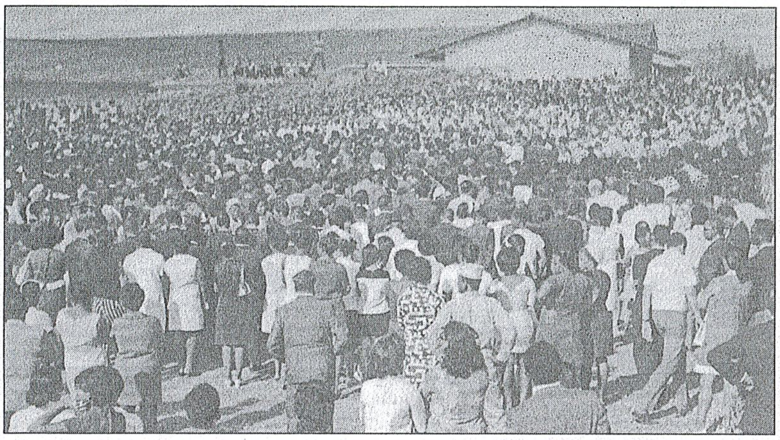

Amador Nita stief onverwacht toen hij 49 jaar oud was. In juni 1970 werd hij onder grote belangstelling begraven. FOTO SOCIALEWENSDROMEN

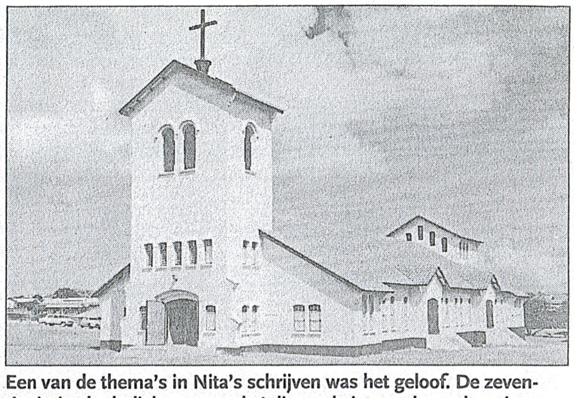

Een van de thema's in Nita's schrijven was het geloof. De zeventienjarige katholiek opgevoede Julio en de iets oudere adventiste Clara koesteren een onmogelijke liefde door geloofsverschil. Op de foto de Rooms Katholieke Heilig Hart kerk van Janwé, tussen 1950 en 1970. FOTO HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND

In een beeldende taal vol uitroeptekens en met tal van retorische vragen vertelt Amador Nita een verhaal van liefde en leugen. Het is tijdens de Tweede Wereldoorlog als de mooie Marianita, zeventien jaar oud, *trouwt met haar schutter Dudu*, in Santa Cruz op Aruba. Ze is de schoonheid zelve: „ni imita nada e parce un di e birgennan di Ethiopia." Maar Dudu moet achter de tralies omdat hij dienst weigert. Na bijna anderhalf jaar wordt Dudu in vrijheid gesteld, maar hij gaat niet linea recta naar huis en echtgenote. Hij heeft een pasquin gelezen waarin Marianita wordt beschuldigd van overspel, een bericht dat Dudu niet op waarheid controleert, maar wel gelooft. Hij wil scheiden maar daarvoor ontbreekt voldoende bewijslast tegen Marianita. Hij besluit haar te doden en zoekt haar overal: bij haar ouders, haar oma, haar tante ... hij steekt haar neer. Als Marianita volkomen onschuldig blijkt, is spijt voor Dudu te laat. Met 'tuma un emmer di awa y tiré na suela y weta cu bo por recohé e awa atrobé. Si bo por..., pa bo, lo por tin pordon', besluit het trieste verhaal. (Publica na 1943 pa di promer bez na Drukkerij 'De Stad'. Curaçao)

Na Marianita volgen er in de jaren veertig, vijftig en zestig nog tal van verhalen die in mijn ogen echter niet het niveau van dit debuut zullen evenaren. Tot besluit daarom nog een interessant verhaal, 'Su promer amor', dat waarschijnlijk in de jaren vijftig verscheen toen Nita op Aruba woonde. Het is naast de traditionele retorische kunstgrepen als 'Querido lector!' opvallend wegens de inhoud in de serie 'novela kòrtiku' van Nita, maar ook wegens de variatie in presentatie met een verscheidenheid van formele kenmerken met brieven van Clara en Julio en bovendien met enkele gedichten die het verhaal illustreren en versterken.

Su promer amor

In het voorwoord van Su promer amor, gepubliceerd in vier afleveringen, meldt de schrijver volgens zijn gebruikelijke procedé hoe hij het verhaal bedoeld heeft en gelezen wil hebben: als een verhaal over lokale religie, waarheid en leugens zonder tal.

De zeventienjarige katholiek opgevoede Julio en de iets oudere adventiste Clara zijn blind verliefd, maar ze koesteren een onmogelijke liefde door geloofsverschil en verschil in huidskleur. Om zijn lief te veroveren 'bekeert' Julio zich tot het strenge adventistendom, maar dat zal mislukken, 'un hende no mester bira pa ningun religion pa causa di muher', een mislukking niet door de twee geliefden, als wel veroorzaakt door de Arubaanse moeder Linda, de oudere zuster Elmira en vooral door de toekomstige zwager Herman.

Su promer amor is een verhaal met kerk en kleur als thema. Amador Nita heeft hier zijn gebruikelijke liefdesthematiek verbreed naar een fel protest tegen racistische vooroordelen van de moeder, 'nunca den nos familia no tabatin casamentu cu neger', maar vooral als aanklacht tegen religieus fundamentalisme van kerkelijk fanatisme. Het verhaal is daarom vooral en in de eerste plaats niet zozeer een verhaal als vermaak, zoals zoveel van de andere verhalen, maar een antiklerikaal verhaal in die zin van protest waarbij kleur en geloof tegengestelde zijn van werkelijke liefde.

Moeder Linda is naar Curaçao verhuisd omdat ze zich tot het adventisme bekeerde, iets wat haar man onaanvaardbaar vond. Ze leeft met haar gezin volgens tal van kerkelijke regels die een strenge vrijheidsbeperking inhouden, zoals het niet mogen fotograferen op de sabbatdag. Maar ze vertrekt nogmaals naar het buitenland en laat haar opgroeiende dochters domweg in de steek in de zorg voor een van de kerkelijke broeder Balmiro, die de jonge vrouwen Elmira en Clara en de jongere meisjes misbruikt.

Geen van de gelovigen wordt positief beschreven. Herman, de verloofde van Elmira, wordt afgeschilderd als een ware farizeeër en de relatie mislukt. Clara buigt voor de wil van familie en kerk en verbreekt de relatie met Julio, waarna ze trouwt met iemand uit het kerkgenootschap, die haar wordt aangewezen.

Julio - op zijn beurt - reageert furieus op het racisme van de moeder, maar verwoordt vooral herhaaldelijk dat hij van het adventisme niets begrijpt en niets moet hebben. Als Clara de sabbathsheiliging verdedigt, reageert Julio met: „Pero Clara, mi dushi, mi no por sunchi bo tambe den Gloria di Sinjor?" De relatie loopt definitief spaak.

'Su promer amor' besluit op de gebruikelijke Nita-manier met de dood, de zelfmoord van Julio, als hij getuige is hoe Clara met de haar opgelegde partner in het kerkelijke huwelijk treedt.

Adios Clara ...
Flor di mi alma
Sin bo un'tin bida
mas pa mi biba.

Tot slot

Volgens onze eigentijdse poëticale maatstaven van meerduidigheid en meerstemmigheid ten aanzien van literatuur schieten de melodramatische verhalen van Amador Nita ernstig tekort en kunnen ze tot de 'pulpliteratuur' gerekend worden. Maar hier staat de afwijzende literatuurkritiek op gespannen voet met de literatuurgeschiedenis en de literatuurgeschiedschrijving.
Wat voor de literatuurcriticus op het eerste oog van weinig of geen belang en waarde is, kan voor de literatuurhistoricus welzeker interessant zijn.

Met werken als 'Marianita' en 'Su promer amor' verlaat Amador Nita in de jaren veertig en in het gezelschap van Pierre Lauffer, Guillermo Rosario, Tuyuchi, Edward de Jongh en anderen het traditionele pad van de missionerende feuilletonromans, zoals die in de jaren twintig en dertig in La Cruz en La Union verschenen en luidt hij een inhoudelijke secularisering van de literatuur in. De kritiek op de missie die in 'Marianita' klonk, werd versterkt in 'Su promer amor'.

Ook institutioneel zijn de activiteiten van Amador Nita interessant. Waar in de verleden publiceren mogelijk werd gemaakt onder de veilige vleugels van de missie, stonden Nita en zijn tijdgenoten er alleen voor en werkten ze als kleine zelfstandigen met alle publicitaire en financiële risico's van dien. Amador Nita publiceerde niet meer in bestaande bladen maar gaf zelfstandig wekelijks zijn verhalen uit in heel eenvoudige, maar aparte brochures, daarmee nieuwe inhoud gevend aan het traditionele feuilleton-idee.

Amador Nita publiceerde in eigen beheer en richtte daarvoor zijn Editorial 'Emile' op, waar hij ook anderen de gelegenheid bood hun werken te presenteren. Zo vertegenwoordigt Amador Nita een unieke plaats en fase in de literatuurgeschiedenis van het Papiamentu. Het valt moeilijk te beseffen welke invloed de populaire publicaties van Amador Nita hebben gehad in de emancipatie van de nationale taal op zijn weg van gesproken taal naar geschreven, gedrukte en gelezen taal.

Elf titels van de 35

Door welwillende tussenkomst en medewerking van Ini Statia (destijds FPI) kreeg ik kopieën van novela's uit de bibliotheken van de University of Curaçao die in de collectie van de Wetenschappelijke Bibliotheek bewaard worden (drie) en de collectie in de Mongui Maduro Library (zeven). Ook in de Biblioteca Nacional Arubano zijn enkele novela's in de 'kostbare collectie' aanwezig. In totaal kreeg ik de beschikking over elf titels van novela's waarvan er enkele uit meer delen bestaan. Dit is dus verre van volledig, inventarisatie leverde immers een totaal van 35 titels op, maar in elk geval wel genoeg om een goede indruk te krijgen van vorm en inhoud van deze verhalen.